

ІСТОРІЯ КАФЕДРИ МЕДИЧНОЇ БІОЛОГІЇ ТА СПОРТИВНОЇ ДІЄТОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ

Протягом усіх років існування нашого закладу вищої освіти, який заснований у 1930 р. в м. Харкові (Державний інститут фізичної культури України), переведений в 1944 р. до м. Києва і перейменований на Київський державний інститут фізичної культури (КДІФК), а в 1998 р. отримав назву Національний університет фізичного виховання і спорту України, здійснюється велика освітня діяльність з надання студентам ґрунтовних знань з медико-біологічних основ м'язової діяльності при підготовці здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх спеціалізацій, а з 1999 року - другого (магістерського) рівня вищої освіти, а також третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, тобто аспірантів та докторантів.

Колектив кафедри медичної біології та спортивної дієтології має багату традиціями та науковими досягненнями спадщину, так як в історичному аспекті вона базується на сильних науково-педагогічних школах з анатомії, біохімії та фізіології спорту, заснованих попередніми завідувачами та співробітниками кафедр, що були у її витоків.

Раніше підготовка здобувачів вищої освіти забезпечувалась різними кафедрами біологічних дисциплін:

- **анатомії**, якою завідували професори, доктори медичних наук: Віктор Колесников (1951-1959 р.р.), Петро Ґудзь (1959-1982 р. р.), Володимир Талько (1982-1990 р.р.) та працювало багато співробітників, що розробили морфологічні основи адаптації скелетних м'язів до різних фізичних навантажень;

Віктор Колесников

Петро Ґудзь

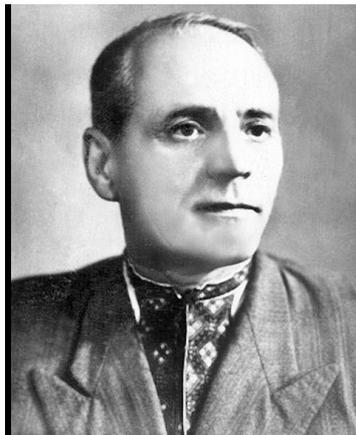
Володимир Талько

- **біохімії та гігієни**, якою завідували професори, доктори біологічних наук: Ростислав Чаговець (1953-1959 р.р.), Євген Кожухар (1959-1968 р.р.), Анатолій Свиридов (1968-1972 р.р.), Михайло Калинський (1972-1990 р.р.) та працювали професор Георгій Верич, доценти Емілія Несен, Ірина Земцова, Ганна Осипенко, Григорій Кашпуровський, Людмила Путро, Михайло Пушкар, старші викладачі Лариса Нужна, Наталія Сиренко, Валентина Чорна, Ірина Шаповалова та інші, котрі заклали основи біохімічних механізмів адаптації та корекції метаболізму під час м'язової діяльності, розуміння можливостей

підвищення фізичної працездатності спортсменів за рахунок різних біологічно активних речовин;

Ростислав Чаговець

Євген Кожухар

Михайло Калинський

- **фізіології**, якою завідували професори: Михайло Горкін (1938-1972 р.р.), Олександр Радзієвський (1972-1981 р.р.), Володимир Ткачук (1981-1990 р.р.) та співробітниками були професор Лідія Євгенієва і доценти Валентина Брінзак, Микола Дудін, Ілля Кучеров, Володимир Моногаров, Дмитро Поліщук, Юрій Похаленчук, Олександр Приймаков, Валерій Смульський, Лариса Шахліна та інші. Завдяки їх плідної наукової роботи були розкриті фізіологічні механізми стомлення, процесів відновлення організму спортсмена, розминки та ефективності фізичних тренувань, наявність фізіологічних резервів організму спортсмена та гіпоксичних станів під час фізичних тренувань та перебування в горах.

Михайло Горкін

Олександр Радзієвський

Лідія Євгенієва

У 1990 р. відбулося об'єднання окремих кафедр біологічних дисциплін і створена **кафедра біології людини**, якою завідували професори: Володимир Ткачук (1990-1994 р.р.), Михайло Філіппов (1994-1995 р.р.), Олександр Приймаков (1996-2003 р.р.), Володимир Ільїн (2004-2007 р.р.). На ній працювали в певний час професори Лідія Євгенієва, Володимир Моногаров, Віктор Міщенко, Лариса Шахліна, Валерій Смульський та доценти Микола

Дудін, Емілія Несен, Ганна Осипенко, Людмила Путро, Михайло Пушкар, Ірина Земцова, Валентина Брінзак, Анатолій Новохацький, старші викладачі Вікторія Климук, Петро Холявко, викладачі Тетяна Кропивницька, Руслан Кропта, Людмила Станкевич та інші. Продовжувались наукові дослідження основ метаболічних та фізіологічних механізмів адаптації спортсменів до різних фізичних навантажень та прискорення процесів відновлення, гіпоксичних станів та морфологічних змін кісткової тканини у спортсменів.

Колектив кафедри біології людини (2005 р.). Від лівої: 1-й ряд: А.І. Новохацький, Г.А. Осипенко, М.М. Філіппов, завідувач кафедри В.М. Ільїн, О.О. Приймаков, В.О. Климук, Н.В. Комаровська, П.Ф. Холявко; 2-й ряд: А.Г. Станкевич, І.І. Земцова, М.П. Дудін, А.М. Путро, Р.В. Кропта, Т.А. Кропивницька, А.І. Черкес

Усі професори і доценти цієї кафедри були віддані педагогічній та науковій роботі, але необхідно виділити заслуженого професора, доктора біологічних наук, провідного спеціаліста з фізіології спорту Володимира Моногарова. Він закінчив наш вуз 1949 року і працював у ньому понад 50 років, з 1981 по 2001 був професором кафедри фізіології та біології людини. Свою наукову та педагогічну роботу Володимир Моногаров досить тривалий час плідно поєднував із альпінізмом. Він заслужений майстер спорту з альпінізму (1967 р.), майстер спорту міжнародного класу (1970 р.), триразовий чемпіон та шестиразовий призер чемпіонатів СРСР, п'ятиразовий чемпіон та дворазовий призер чемпіонатів УРСР з альпінізму. З 1958 по 1989 рр. Володимир Моногаров був тренером національних команд України з альпінізму і багато зробив для розвитку цього виду спорту в Україні. З 1986 року Володимир Дмитрович керував комплексною науковою групою, завданням якої було науково-методичне і медико-біологічне забезпечення збірних команд альпіністів колишнього Радянського союзу. Він забезпечував керівництво різними експедиціями альпіністів, серед яких було сходження на пік Леніна (7134 м) і пік Комунізму (7495 м), а у 1990-1999 роках — на восьмитисячники гімалайських гір: Лхоцзе, Манаслу, Еверест, Дхаулагірі, Шиша-Пангма й Ама-

Даблам. На основі результатів лабораторних обстежень організму альпіністів та у високогір'ї були розкриті фізіологічні механізми розвитку стомлення під час напруженої м'язової роботи за умов гіпоксії, можливості його прогнозування та корекції, що має велике наукове і практичне значення.

Володимир Моногаров свій 50-річний ювілей відмітив сходженням на памірський пік Євгенії Корженевської (7105 метрів), а 70-річчя — сходженням на східну (5619 м) і західну (5642 м) вершини Ельбрусу. За свої трудові і спортивні досягнення він нагороджений багатьма державними нагородами.

2007 року була створена **кафедра біології спорту** під керівництвом професора Володимира Ільїна (на фото – на передньому плані в центрі разом з колективом кафедри, 2015 р.):

Володимир Ільїн започаткував дослідження впливу метеорологічних, геліо- та геофізичних чинників на організм спортсмена як маркерів індивідуальної стресорної стійкості організму під час спортивної діяльності, біоритмологічних аспектів проблем адаптації до фізичних навантажень.

З 2010 року співробітники кафедри (к. б. н., доцент Дроздовська С.Б., д. б. н., проф. Ільїн В. М., аспіранти кафедри) активно беруть участь у наукових дослідженнях з молекулярної генетики спорту спільно з Інститутом фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України.

2015 року утворена кафедра **медико-біологічних дисциплін**, до складу якої увійшли фахівці з анатомії, біохімії та фізіології. Очолила колектив кафедри професор, доктор медичних наук Вікторія Пастухова. У вересні 2024 р. кафедра реорганізована у **кафедру медичної біології та спортивної дієтології**. Нині у складі колективу кафедри працюють 7 професорів, докторів медичних та біологічних наук, 13 доцентів, кандидатів наук, 5 старших викладачів та 10 викладачів, які здебільшого є випускниками магістратури та аспірантури кафедри. Це і молоді фахівці, і ветерани, які продовжують славні традиції, започатковані їхніми попередниками.

Науково-педагогічна діяльність співробітників кафедри спрямована насамперед на ефективну підготовку здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти різних освітньо-професійних програм, перепідготовки спеціалістів з вищою освітою, для яких викладаються базові обов'язкові дисципліни «Анатомія людини», «Нормальна анатомія людини», «Біохімія нормальна та рухової активності», «Біологічна і біоорганічна хімія», «Фізіологія людини», «Загальна фізіологія людини», «Фізіологія рухової активності і спорту», а також ряд дисциплін вільного вибору, зокрема: «Вікова

анатомія та фізіологія людини», «Біохімія м'язової діяльності», «Основи дієтології», «Спортивна фізіологія» та інші.

Здійснюється підготовка здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, яка почалася 1999 року на кафедрі біології людини за спеціальністю «Спорт (за видами), спеціалізація – «Фізіологія спорту», а з 2016 року на кафедрі медико-біологічних дисциплін за спеціальністю «Фізична культура і спорт», спеціалізацією «Спортивна дієтологія».

На фото нижче – один із випусків магістрів зі спеціалізації «Фізіологія спорту», на якому навчалися не лише українські здобувачі вищої освіти, а й іноземці.

З 2019 року кафедра забезпечує підготовку магістрів зі спеціальності 091 «Біологія та біохімія» за двома освітніми програмами «Фізіологія рухової активності» та «Спортивна дієтологія» відповідно Стандарту вищої освіти України. Здобувачі цього рівня вищої освіти отримують фахову підготовку з багатьох теоретичних компонентів та навчально-педагогічної й науково-дослідної практик на різних дослідницьких базах.

За роки підготовки магістрів випущено близько 300 фахівців з фізіології спорту, фізіології рухової активності та спортивної дієтології, які успішно працюють викладачами на нашій кафедрі (доценти Юлія Хмельницька, Людмила Станкевич, Руслан Тронь, викладачі Юлія Луць, Тетяна Карнаух, Роман Бондар, Юлія Панченко, Ольга Гуренко, Марія Петрущенко, Сергій Малюга), на інших кафедрах університету (Лідія Радченко, Тетяна Кропивницька, Олена Маслова, Борис Очеретько, Юлія Максимова, Наталія Спічак, Владислава Денисенко та інші), навчаються в аспірантурі, працюють у фітнес-центрах, тренувальних залах, НДІ, практикують як персональні тренери, нутриціологи, фуд-блогери. Багато випускників зі спеціалізації «Фізіологія

спорту» та «Фізіологія рухової активності» успішно захищали честь вузу та України на різних спортивних рівнях та продовжують працювати у спорті вищих досягнень. Один із перших випускників магістратури Віталій Самуйленко – майстер спорту України з веслування на байдарках і каное – проводить функціональне діагностування стану спортсменів збірних команд України, Сергій Конюшок обіймає посаду президента федерації стронгмену України.

З моменту заснування у 1930 р. Державного інституту фізичної культури і спорту в закладі активно досліджувалися фізіологічні механізми пристосування організму спортсмена до напруженої м'язової діяльності та була сформована потужна наукова школа спортивної фізіології, видатними представниками якої були проф. М.Я.Горкін, О.Р.Радзієвський, Л.Я.Євгенєва, В.Д.Моногаров, І.С.Кучеров, А.З.Колчинська. Згідно з наказом міністерства вищої освіти СРСР №221-КР від 12 березня 1953 р. при Київському державному інституті фізичної культури було відкрито аспірантуру і розпочато підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів зі спеціальності «Фізіологія людини і тварин». Хоча з 1997 р. у закладі здійснювалась підготовка тільки кандидатів наук з фізичного виховання і спорту, але наукові дослідження медико-біологічних проблем фізичної культури і спорту тривали у закладі безперервно. З 2016 року розпочато підготовку здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – доктора філософії (PhD) за спеціальністю 091 Біологія. Науково-дослідні роботи виконуються на базі науково-дослідного інституту, кафедр та інших підрозділів Університету, за державним замовленням, грантами та здійснюються в Університеті у межах сформованих наукових шкіл.

За останнє десятиріччя захищено 2 дисертації на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук: Світланою Дроздовською – зі спеціальності 03.00.13 «Фізіологія людини і тварин» за темою «Фізіологічні та молекулярно-генетичні фактори фізичної працездатності у спорті» (2016 р.); Галиною Лук'янцевою – зі спеціальності 14.03.01 «Нормальна анатомія» за темою «Морфогенез кісток скелету після нанесення дефекту у великогомілкових кістках та на фоні тривалого введення бензоату натрію та тартразину» (2018 р.).

Науково-педагогічні працівники кафедри продовжують наукові розробки відомих вчених, які залишили по собі наукові школи та достойних послідовників. Нині колектив кафедри працює за темою Зведеного плану НДР «Вплив ендогенних та екзогенних факторів на перебіг адаптаційних реакцій організму до фізичних навантажень різної інтенсивності» - науковий керівник професор Вікторія Пастухова. Доцент Наталія Вдовенко забезпечує наукове керівництво виконання наукової теми «Контроль та корекція метаболізму кваліфікованих спортсменів за умов інтенсивних фізичних навантажень»; старший викладач Наталія Дзюбенко – теми МОН № 23БП 07-02 «Хімічний опік різного генезу: механізми локальної та системної реалізації, терапевтична корекція за допомогою вуглецевих нанокомпозитів» та НФДУ проекту «Визначення експресії рецепторів ACE2 на тваринній моделі *in vivo* після введення синтезованих зразків РМ диму. Аналіз даних моніторингу інфекції SARS-CoV-2 та забруднення повітря РМ». Професор Світлана Дроздовська бере участь у міжнародному науковому проекті «Health4U» «Preact» «Профілактична освіта та дії щодо серцево-судинних захворювань і діабету». Викладач Олена Колосова є виконавцем проекту «Прогнозування стресореактивності спортсменів та військовослужбовців в умовах періоду глобальних змін і невизначеності за психофізіологічними та нейрофізіологічними критеріями» тематичного плану МОН України на 2023–2024 рр.

Кафедра медичної біології та спортивної дієтології має можливості проводити наукові дослідження на базі Науково-дослідного інституту НУФВСУ, плідно співпрацює з Державним науково-дослідним інститутом фізичної культури і спорту України, Інститутом фізіології ім. О.О.Богомольця НАН України, ДП Санаторій «Конча-Заспа», Консультаційно-діагностичним центром «Foodtherapy». На кафедрі працює науково-дослідна діагностична лабораторія з питань вивчення змін функцій зовнішнього дихання, центральної та регіональної гемодинаміки та метаболічних процесів у спортсменів під впливом фізичних навантажень різної інтенсивності.

Науково-педагогічні працівники постійно поліпшують навчально-методичне забезпечення дисциплін, що викладаються на кафедрі. За останні роки видано близько 20 підручників, навчальних посібників, монографії, зокрема: «Основи молекулярної генетики м'язової діяльності» (автори – Володимир Ільїн, Світлана Дроздовська та ін., 2013); «Фізіологія спортивної діяльності» (співавтор – Володимир Ільїн, 2015); «Фізіологія людини» (автор – Галина Лук'янцева, 2018); «Антропология» (автор – Світлана Бабак, 2021); «Кіберспорт» (автори – Євгеній Імас, Вікторія Пастухова, Галина Лук'янцева, 2021); «Легка атлетика: теорія і методика тренерської діяльності» (співавтори – Володимир Ільїн, Михайло Філіппов, Вікторія Пастухова, Ірина Земцова, 2023); «Основи біохімії м'язової діяльності» (автор – Ганна Осипенко, 2018); *Physical education and sports as a factor of physical and spiritual improvement of the nation* (співавтор – Світлана Бабак, 2022); *Biological sciences and education in the context of European integration* (співавтор – Світлана Бабак, 2024); «Хронобіоритмологічні аспекти адаптації у спорті» (автори – Володимир Ільїн,

Михайло Філіппов та ін., 2024); «Фізіологія» (співавтор – Павло Киричек, 2024); «Технологія оцінки ризику травматизму спортсменів за електронейроміографічними і психофізіологічними показниками» (співавтор – Олена Колосова, 2021); підготовлено до друку підручник «Біохімія м'язової діяльності» (автори – Ганна Осипенко, Наталія Вдовенко, Юлія Хмельницька, 2024). Постійно готуються та оновлюються методичні рекомендації, вказівки, робочі програми з різних дисциплін для здобувачів вищої освіти, тренерів та спортсменів.

Співробітники кафедри беруть участь у науково-методичному забезпеченні збірних команд з окремих видів спорту (Наталія Вдовенко, Людмила Станкевич, Юлія Хмельницька), де розробляють рекомендації з харчування, спеціальні засоби підвищення фізичної працездатності, проводять фізіологічну оцінку рівня функціональної підготовленості організму спортсменів високої кваліфікації, що сприяє удосконаленню їх тренувального процесу. Досвідчені фахівці кафедри читають лекції на семінарах тренерів з різних видів спорту, фітнес-інструкторам тощо.

У 2023 та 2024 роках співробітники кафедри брали участь в організації та проведенні Міжнародних науково-практичних конференцій «Адаптаційні та психофізіологічні проблеми фізичної культури і спорту», «Тенденції, проблеми та виклики сучасної фізіології рухової активності та фізкультурно-спортивної реабілітації».

На кафедрі медичної біології та спортивної дієтології активно працює студентський науковий гурток, який входить до складу студентського наукового товариства НУФВСУ (керівник гуртка – Світлана Бабак, керівник проблемною групою «Актуальні фізіологічні дослідження» – Олександр Бакуновський), за активної підтримки завідувачки кафедри – проф., д.м.н. Вікторії Пастухової та залучення викладачів кафедри. До студентського наукового гуртка входять здобувачі першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня вищої освіти, що виконують кваліфікаційні роботи. Здобувачі опановують компетентності організації самостійного проведення наукових досліджень; оволодівають методиками й навичками виконання наукових обстежень, розвивають вміння працювати в науковому колективі.

Кафедра щорічно проводить студентські науково-методичні конференції: «Науково-дослідницькі компетентності спортивного дієтолога і спортивного фізіолога»; «Сучасні наукові дослідження в біології», круглі столи з актуальної наукової тематики та залучає студентську молодь до участі у всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, де апробуються результати їхніх досліджень. Також проводиться щорічна студентська олімпіада з предмету «Анатомія людини».

Протягом багатьох років Університет підтримує тісні ділові та навчально-наукові зв'язки із всесвітньо відомими організаціями: з Міжнародним олімпійським комітетом, Міжнародною олімпійською академією, Міжнародною радою зі спортивної науки і фізичного виховання, Міжнародною асоціацією університетів фізичного виховання і спорту, Європейською мережею спортивної науки, освіти та зайнятості, Комісією «Спорт для всіх»,

що діє під егідою МОК, з Європейськими закладами освіти, такими як Гданський університет фізичного виховання і спорту (Польща), Університет ім. Вінцента Поля у Любліні (Польща), Латвійська академія спортивної педагогіки (Латвія).

Співробітники кафедри плідно працюють над вдосконаленням педагогічного процесу, продовжують наукові пошуки вирішення медико-біологічних проблем розширення функціональних можливостей організму спортсменів, механізмів розвитку адаптаційних змін при заняттях масовими оздоровчими видами спорту.